

Duško Kečkemet:

VEDUTA SPLITA IZ 1830. I NJEZINA REPRODUKCIJA U BAKROPISU

Među grafikama sakupljenima u Arheološkome muzeju u Splitu postoji i maleni bakropis s natpisom gotičkim slovima *Spalato*. Isječen je iz neke njemačke ili austrijske novine, magazina ili sličnog izdanja, a da nije, na žalost, označeno odakle. Olovkom zapisana godina 1846. vjerojatno svjedoči o godini toga izdanja, jer da je netko kasnije zapisao tu godinu pretpostavljajući da gravira prikazuje Split iz toga doba, ne bi bio tako određeno naveo godinu, već otprilike 1850. ili sl.

Pa ipak to nije izgled Splita 1846. godine, već raniji.

Umnažanje slika raznim grafičkim tehnikama a u svrhe ilustriranja knjiga, časopisa i novina, razvilo se i prije. Dok je, međutim, u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću prevladavala tehnika bakroreza, u devetnaestome je u najčešćoj upotrebi bakropis, tj. kiselinom izjedena bakrena ploča. Uz nju je česta i litografija, kamenopis. Kada je u drugoj polovici osamnaestoga i prvoj polovici devetnaestog stoljeća, naročito općim interesom klasicističkog razdoblja za antičkim građevinama i romantičkoga razdoblja za slikovitim i malo poznatim krajevima, učestala putopisna literatura, učestalo je i grafičko prikazivanje i objavljivanje naših krajeva, posebno Dalmacije, gradova, spomenika i folklor.

Nakon monumentalnog foglio-izdanja o Splitu i Dioklecijanovoj palači britanskog arhitekta Roberta Adama, s prekrasnim bakrorezima Splita i njegovih ambijenata i spomenika, rađenim na temelju crteža Francuza Ch. L. Clérisseaua, najveće su zanimanje za Dalmaciju, njezine jedinstvene pejzaže, slikovite gradove, klasične spomenike, običaje još neciviliziranog seoskog življa, pobudila djela *Putopis Dalmacijom* Alberta Fortisa (1774) i *Slikovito i povijesno putovanje Istrom i Dalmacijom* J. Lavalléea i L. F. Cassasa (1802). Oba su djela prevedena na sve evropske jezike, izdavana i kompilirana i pola stoljeća nakon prvog objavljivanja.

Ta su nam djela i njihove gravirane ilustracije uglavnom poznati u raznim izdanjima. Međutim, to, nažalost, ne možemo reći za izvorne crteže ili akvarele rađene na licu mjesta, koji su poslužili graverima za izradu bakroreza, bakropisa ili kamenopisa. Oni su se izgubili kod izdavača koji su ih otkupili i njima se koristili i rijetki su sačuvani u svjetskim muzejima ili u privatnim kolekcijama. Imao sam sreću da sve akvarelirane crteže Louisa François Cassasa, prema kojima su načinjeni bakropisi u navedenom putopisu Istrom i Dalmacijom, a koji su se smatrali izgubljenima, nađem u grafičkoj zbirci Victoria & Albert Muzeja u Londonu,¹⁾ ali sam zato od brojnih izvornih akvarela Charlesa Louisa Clérisseaua, graviranim zatim za Adamovu knjigu, ušao u trag samo nekima u lenjingradskoj Eremitaži.²⁾

Stoga me obradovalo kada sam izvorni predložak za navedeni bakropis Splita prepoznao u akvarelu što je u privatnom posjedu Radenka Perića u Beogradu. Taj je akvarel dekcrativno iskorišten kao »vorsatz« male fotomonografije Splita s uvodnim tekstom Drage Ivaniševića, a u izdanju beogradske »Jugoslavije«. ³⁾ Sada objavljujem njegovu solidnu reprodukciju.⁴⁾

Taj akvarel kupio je njegov današnji vlasnik od jednog našeg bivšeg diplomate, a taj ga je nabavio prije prvog svjetskog rata u Trstu. Razmjerno je velikih dimenzija (visina 36 cm, širina 52 cm), a nosi i potpis svojega autora artiljerijskog natporučnika inženjera Reinera Francza.⁵⁾ Iako je slika rađena vrlo precizno, do sitnih pojedinosti, i tehnički vješto, ipak odaje ruku amatera, a ne profesionalnoga slikara.⁶⁾ Slikarstvo je bilo u prošleme stoljeću omiljena razonoda višeg građanskog staleža, pa su mnogi pohađali privatne slikarske škole, naročito austrijski oficiri, koji su ostavili više veduta dalmatinskih, a kasnije i bosansko-hercegovačkih gradova.

Akvarel prikazuje Split viđen s mora, točnije sa sustjepanskog rta i to, kako je navedeno na njemu, 26. srpnja 1830.⁷⁾

Veliki kameni križ lijevo svjedok je da je već tada na tom mjestu bilo gradsko groblje. Ali nalazila se na sustjepanskom rtu, na ulazu u splitski zaljev (tada to još nije bila gradska luka) i vojna baterija s barutanom, pa se austrijski artiljerijski oficir, u časovima dokolice, mogao posvetiti svome hobiju, slikanju akvarelnim bojama vedute Splita s mora. I jedrenjak što plovi punim jedrima s ratnim stijegom što se vijori na vjetru vojni je brigantin s minijaturnim vojnicima na njemu. Druge lađe su i danas uobičajeni lokalni tipovi trabakula, bracara i leuta.

Dva lika u prvome planu, seljaka i seljanku, prenio je slikar zacijelo iz svoje crtaće bilježnice. Žena s košarom na glavi odjećom odgovara splitskoj varošanki, ali muški lik, oslonjen na motiku, s neakvim rupcem oko glave, istočnjački je tip Bosanca ili Zagorca.

Lijepa silueta malenoga grada ocrtava se pred blagim brežuljcima zasađenima voćnjacima i vinogradima, a u pozadini se pruža goli masiv Mosora s kliškom tvrđavom lijevo.

Franz Reiner: Split s mora 1830. akvarel

Panoramom Splita dominiralo je južno pročelje Dioklecijanove palače i dugački prostrani lazaret s njezine istočne strane, koji je tada još u cjelini zadržao svoj izvorni izgled. Na zapadnoj polovici stare obale, koju je dvadesetak godina prije bio produžio i proširio maršal Marmont, sagrađene su već prve dvije kuće (na mjestu današnje banke). Lijevo se vidi početak predgrađa Velog Varoša, a desno kuće Lučca koje su se tada spuštale do mora, tvoreći na mjestu današnje željezničke stanice maleno pristanište. U staroj gradskoj luci, pred Dioklecijanovom palačom zaštićenom lukobranom od lazareta, sklonio se veći broj jedrenjaka. Nasred obale vidi se osamljena zgrada pomorske zdravstvene službe («Šanitat»), sagrađena 1821.

Inženjer Franz Reiner nije se zadovoljio da nam pruži samo izgled Splita već je na slici brojevima označio i gradske predjele, građevine i ostalo što je smatrao značajnim i ispisao pod slikom legende tih objekata. Tako označava položaj sustjepanskog poluotoka (1), crkve sv. Duha (2), kuće grofa Andreša (?), vojne crkve sv. Arnira (4), šandarca za zastavu na mletačkoj kuli (5), zgrade pomorskog saniteta (7), krstionice (8), zidina Dioklecijanove palače (9), luke (10), katedrale (11), kolnog dvorišta utvrđenja (12), samostana kapucina (13), predgrađa Lučca (15), tvrđave Gripe (16), crkve u Poišanu (17), tvrđave Klis (18), istezališta za lađe (19) i velike planine Mosor (20).⁸⁾

Split s mora, bakropis

To je situacija Splita kakvog poznajemo s prve katastarske mape grada, izrađene oko 1830.

Reinerov akvarel popunjava lijepi niz veduta Splita, od Santacroce-ove iz sredine XVI stoljeća, do prevladavanja fotografije u drugoj polovici XIX stoljeća, pa i dalje sve do kraja toga stoljeća.

Bakropis načinjen prema tome akvarelu, međutim, nema naročitu ni likovnu, a ni dokumentarnu vrijednost jer ne prenosi potpuno vjerno sve detalje iz izvornog akvarela.

BILJEŠKE

- 1) D. Kečkemet: Louis François Cassas et ses illustrations de l'Istrie et de la Dalmatie (1782). Annales de l'Institut Français de Zagreb, 2^e Serie, № 22-23, Zagreb 1970—1971, pp. 45-53.
- 2) (D. Kečkemet): Robert Adam i Dioklecijanova palača u Splitu. Katalog izložbe. Split 1964—1965.
- 3) Split, Beograd 1966.
- 4) Snimio Miodrag Đorđević, Beograd, kojemu zahvaljujem na fotografiji, jednako kao i vlasniku na podacima o akvarelu i dopuštenju za objavljivanje.
- 5) Ing. Reiner Franz, art. ober Lieutenant.
- 6) U veoma opširnom Thieme-Beckerovu leksikonu umjetnika (Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler, Leipzig) ne spominje se Franz Reiner.

- 7) Prospect der Stadt Spalato in Dalmatien, gezeichnet von der West-Seite am 26ten July 1830.
- 8) 1 — St. Stepan. 2 — Heilige Geiskrche. 3 — Haus des Grafen Andresch (?). 4 — Spitalskirche. 5 — Flagenbaum. 6 — Getänguss (?). 7 — Sanitait. 8 — Taufkirche. 9 — Mauer des Diokletianischen Pallastes. 10 — Die Marine. 11 — Domkirche. 12 — Fortifications Bahnhof. 13 — Franciskaner Kloster. 14 — Tocana (?). 15 — Borg Lućac. 16 — Fort Grippe. 17 — St. Poisan. 18 — Fort Clissa. 19 — Schiffs-Werfte. 20 — Hochgebirge Mosuor.

